

ИСТОРИСКИ ЧАСОПИС

Орган Историског института САН

КЊИГА V
1954 — 1955

РЕДАКЦИОНИ КОЛЕГИЈУМ

МЕХМЕД БЕГОВИЋ, НИКОЛА ВУЧО, МИХАИЛО ДИНИЋ,
ДРАГОСЛАВ ЈАНКОВИЋ, ЈОВАН КОВАЧЕВИЋ,
ДУШАН ПЕРОВИЋ, ИЛИЈА СИНДИК

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ИЛИЈА СИНДИК

БЕОГРАД, 1955

ТРАДИЦИЈА О ДУКЉАНСКОМ КРАЉЕВСТВУ КОД НЕМАЊИЋА

Ту скоро је *И. Божић* у чланку *О положају Зете у држави Немањића* (Историски гласник 1950, бр. 1—2, 95—121) поново узео у разматрање однос Рашке и Зете у склопу Немањићке државе, задржавајући се на питању посебног положаја Зете. Он је закључио да Зета није имала никакав посебан положај у оквиру постојећих феуделних односа у Немањићкој држави, и тим својим закључцима дошао у котроверзу са досадашњим мишљењима у историској науци код нас. Основа свих мишљења да је Зета била у изузетном положају, скоро аутономном, ослања се на изразе **дѣдина** и **отѣчство** Немањино за Зету који се изрази јављају неколико пута у изворима. Треба подвући да се Немањиним дедином у Немањиној хиландарској повељи назива Србија¹, да Сава у животопису свога оца каже да је Немања ослободио „**отѣчиноу дѣдиноу**“ па после придружио Зету². Дакле Немањина „дѣдина“ је Србија. Хиландарска Немањина повеља биће највероватније Савино дело, или је бар Сава имао одлучујућег учешћа у њеном састављању. Зато можемо да сматрамо да је Сава означавао као Немањину дедину и дедину његовог оца само Србију. Стеван, као велики жупан, то чини исто када је у својој Хиландарској повељи унео делове текста Немањине повеље и каже да је Немања обновио своју дедину, а тек затим присвојио Зету³. Овим се потврђује да све *до крунисања Штевана* за краља извори помињу као Немањино отачество, дедину и очину дедину, само Србију.

После крунисања извори то приписују *Дукљи и Далмацији*. Први је Стеван Првовенчани који детаљно прича о рођењу Немање, о тадашњим несигурним приликама у Дукљи, Далмацији и Травунији, о томе како су браћа одузела његовом оцу земљу и како је овај морао да бежи у град Дукљу, где се Немања и родио, па најзад о његовом католичком крштењу у Рибници⁴ итд. Затим сам Стеван каже, супротно Сави, да је Немања заузео „**Диокли-**

¹ Божић, н. д. 100; А. Соловјев, *Олабрани споменици српског права*, Београд 1926, 11: Бог је даровао „нашимъ прадѣдомъ и нашимъ дѣдомъ обладати сиювъ земловъ сръбьсковъ... и постави ме велиега жоупана... Стѣфана Неманоу. И обнови свою дѣдиноу... погибьшоую свою дѣдиноу и приобрѣтох од морьске земль Зетоу... итд.

² ed. Ђоровић, 151—152.

³ А. Соловјев, *Хиландарска повеља великог жупана Стевана*, Прилози за књижевност, језик историју и фолклор V, 1295, 82—83.

⁴ ed. Ђоровић, СКА, Београд 1938, 18.

тню же и Далмацију, отъчство и рожденије своје, истовою дѣдиною свою“⁵, а Доментијан то дословце понавља⁶. Интересантно је да Доментијан инсистира да је Немања владао свим српским и поморским земљама, па напосе помиње Дукљу, Далмацију и Травунију⁷. Исто тако Теодосије, када хоће да одреди опсег Немањине државе, каже да је он владао у свим српским земљама: Дукљи, Далмацији и Травунији, да се приближио на Исток Илирији а на Запад Византији⁸. Ово исто схватање о пореклу Немање из Дукље разрађују познији родослови. Нећу да се упуштам у све варијанте Немањиног порекла по родословима. Битно је следеће. Немањино порекло се изводи од Ликинија преко Беле Уроша и Тихомила и тврди се да је Ликиније по родословима био Србин, „далматиски годподин“; затим да је Бела Урош пред прогонима свога оца побегао у Зету односно Захумље, те да је Немања пореклом одатле⁹. *Јасно је да сви извори пре Стевановог крунисања за краља не инсистирају на Немањином пореклу из Дукље, већ да његово ошачество и дедину смаштрају Србију, а извори после крунисања суйрошно. То није случајност.*

Споредне гране Немањина носиле су у себи много традиција о дукљанској династији. Вукан је према натпису са Св. Луке у Котору из 1197 год. био rex Dioclie, Dalmacie, Tribunie atque Toplizze и тиме уствари преузео стару дукљанску краљевску титулу. Али се на натпису изричито каже: „sub tempore domini Nemanie, magni iurani, et filii sui Velcani, regi Dioclie“ итд.¹⁰, што јасно показује да је врховна власт била у рукама рашког жупана. Отприлике у то време Вукан је тражио од папе Инокентија потврду краљевске титуле, што се види из писма Вукановог папи из год. 1199.¹¹ И у овом писму као на натпису са Св. Луке Вукан се назива: Dioclie atque Dalmatie rex. Тек 1203 год. папа шаље Вукану заставу, исту инсигнију коју је некад краљ Михајло тражио од папе Гргура.¹² Вуканово добијање заставе је уствари једном Немањину само потврда истих односа коју су имали чланови дукљанске династије према папству. *К. Јуречек* претпоставља да је Вукан дошао до краљевске титуле женидбом са неким женским чланом из дукљанске династије.¹³ Од Вукана је краљевску титулу наследио његов син Ђорђе, али је између 1215 и 1242 год. изгубио

⁵ Стеван каже такође да када је Немања одрастао да је добио „честь отъчства својео рекоюу Топлицоу, Ибрь же и Расиноу и глаголь мь Рѣкы“. исто, 19.

⁶ ед. Даничић, Београд 1865, 246.

⁷ Исто.

⁸ ед. Даничић, Београд 1860, 3.

⁹ Љ. Стојановић, Стари српски родослови и летописи, СКА, Београд 1927, XVI—XXII.

¹⁰ Најбоље читан текст код I. Stjepčević, Voda po Kotoru, Kotor 1926, 50.

¹¹ Smičiklas, Codex dipl. II, 333, Theiner, Monumenta Slavorum meridionalium I, Roma 1833, 5, 6, 13 и д.

¹² Јуречек-Радонић, Историја Срба I², Београд 1952, 122.

¹³ Исто, 159.

јер се ове године помиње званично само као *princeps Dioclie*.¹⁴ Он носи и име Ђорђе које је било у употреби у дукљанској династији, а кога нема код Немањића.¹⁵ Биће да је ту титулу изгубио после крунисања Стеванова за краља. Без обзира на који су начин дошли Немањићи до дукљанске краљевске титуле, они инсистирају уопште на преузимању дукљанских владарских титула. Као што је Вукан узео дукљанску титулу краља, тако је и Мирослав преузео дукљанску титулу великог кнеза. Један од дукљанских претходника Мирослава у Требињу био је велики кнез Михаил, који се помиње на надгробној плочи жупана Грда у Пољицама код Требиња. В. Ђоровић је овог великог кнеза идентификовао са великим кнезом Михајлом, мужем Десиславе.¹⁶ Овај жупан Грд, према локрумским фалсификатима, биће онај судија Грд, за кога локрумска повеља каже да је био *sobrinus* дукљанског краља Ђорђа.¹⁷ Кнез Мирослав, пошто је завладао овим областима, уствари само наслеђује дукљанску титулу великог кнеза. Да ли на основу неке женидбене везе или нечег другог, не зна се. Тек обе најзначајније дукљанске владарске титуле — *rex Dioclie, Dalmacie atque Tribunie* и титула великог кнеза хумског — прелазе на споредну грану Немањића.

Овако стање у титулама траје све док Стеван Првовенчани не постаје краљ. Тада он преузима сву традицију у погледу владарских дукљанских титула на себе. О томе изричито говори Доментијан: Сава је изабрао једног од својих епископа — Методије и послао га у Рим да од папе тражи круну. Доментијан изричито каже да је Сава тражио „да вѣнчають врата својево (Стевана) на краљество по прѣвоу отъчеству краљества ихъ, вѣ немъже и отаць ихъ (Неманѣ) роди се по божьственому сьмотрению вх мѣстѣ рекомѣмъ Диоклитни, юже зоветь се велико краљество отъ прѣва“.¹⁸ Овде се изричито позива на дукљанску традицију краљевске титуле. После крунисања Стеван Првовенчани присваја све дукљанске земље не само фактички, што је већ учинио Немања, већ и формално. Ускоро нестају велики кнежеви хумски са Андријом сином Тољеновим (наследници су му само жупани); нестају дукљанско-немањићки краљеви споредне лозе Вуканове.¹⁹ Обе титуле се утапају у титулу краља Стевана: краљ „свѣхъ рашкихъ земьль и Диоклитниѣ и Далмациѣ и Травоуниѣ и Захълмниѣ“.

За ово је требало оправдање и то теориско оправдање права рашких жупана на ове земље, на ову титулу. Зато и Сава и

¹⁴ Божић, н. д., 113.

¹⁵ Вид. Барски родослов ed. Шишић, СКА, Београд 1928, 360 и даље и Локрумску повељу из 1115 год., исто, 199.

¹⁶ В. Ђоровић, Један српски натпис из XII века, Гласник Земског музеја за Босну и Херцеговину XXIII, 549—550.

¹⁷ Шишић, н. д., 238.

¹⁸ ed. Давичић, 246.

¹⁹ Божић, н. м.

Стеван пре крунисања не инсистирају да је отачество и дедина Немањина Дукља, али зато и Стеван, и Доментијан, и Теодосије, па и родослови, понављају да је Немања пореклом из Дукље, да је то његово отачество и дедина. Доментијан се чак изричито и позива на „краљевство от прва“ и тиме сматра да Стеван има легитимно право на Дукљу, на круну односно краљевску титулу.

Да се вратимо на изразе *отачество* и *дедина*. Ако оба израза посматрамо са аспекта тражења легитимности на краљевску титулу њима се не могу придавати никакав правни смисао који одређује категорију поседа у односу на централну власт, као што су то чинили историчари права. Ови изрази не значе ни *hereditas*, ни *patrimonium* нити ишта томе слично. Зато нам даје право Немањина хиландарска повеља где се каже да је Бог даровао „нашимъ прадѣдомъ и нашимъ дѣдомъ обладати снубъ зѣмловъ срѣвсковъ“, а да га је Бог поставио за великог жупана и да је обновио „своју дедину“. — Дакле, отачество значи само отаџбина, како је још то тврдио Љ. Ковачевић,²⁰ а дедина — дедовина, а не специјални облик поседа у феудалном наследном праву. Ти су изрази употребљени само да истакну Немањино порекло из Приморја, и тиме да оправдају рашки легитимитет на те области и краљевску титулу, — и ништа више.

Јован Ковачевић

Résumé

Jovan Kovačević

Tradition sur le royaume de Duklja chez les Nemanjić

Il a été assez souvent discuté dans la littérature historique sur la signification du mot „otčastvo“ (patrie; biens et droits provenant du père) et „dedina“ (patrie; biens et droits provenant de l'aïeul) quand ces expressions se rapportaient à la Zeta. Dans certaines biographies et chartes on dit que la patrie de Nemanja était la Duklja. On interprétait la situation particulière de la Zeta dans le cadre de l'Etat des Nemanjić en partant de cette expression. L'auteur a constaté que dans les sources avant le couronnement du roi Stevan on indiquait la Serbie comme patrie et lieu d'origine des Nemanjić, et après le couronnement la Duklja et la Dalmatie. Il explique cela par le désir de Stevan Prvovenčani (le premier couronné) de s'approprier, après son couronnement, l'ancien titre de roi de Duklja qu'une branche annexe des Nemanjić possédait, ainsi qu'une autre branche annexe des Nemanjić s'était approprié l'ancien titre de grand prince de Hum. Pour justifier l'appropriation de ce titre par le roi de Rascie il fut crée une légende dans laquelle l'origine de Nemanja provenait de la Duklja. Par conséquent le mot de „dedina“ est pris seulement dans un sens qui souligne l'origine de Nemanja et ne signifie aucunement quelque situation particulière de la Zeta dans l'ensemble des relations féodales de l'Etat des Nemanjić.

²⁰ Љ. Ковачевић, Неколико питања о Стевану Немањи, Гласник Српског ученог друштва LVIII, 1900, 21.